

V I N T A G E

Anna Kretzulescu-Lahovary (1865–1964) a fost fiica unică a doctorului și politicianului Nicolae Kretzulescu și a Sofiei Kretzulescu, născută Iacovenco. Și-a petrecut copilăria și adolescența pe moșia tatălui său din Leurdeni (județul Argeș), alături de copiii familiilor Brătianu, Davila, Golescu, prieteni de joacă și vecini de moșie. Tot acolo i-a întâlnit pentru prima dată pe regele Carol I și pe regina Elisabeta, pe care îi evocă cu căldură în amintirile sale. Încă de la vârsta de patru ani și-a însoțit părinții în călătoriile lor diplomatice la Cairo, Berlin și Sankt-Petersburg. La Sankt-Petersburg și-a cunoscut și viitorul soț, diplomatul Alexandru Em. Lahovary, cu care s-a căsătorit la București, în 1882. Au avut împreună șase copii. Cea mai mare, Colette, căsătorită Plagino, avea să devină doamnă de onoare a reginei Maria, iar mai târziu a reginei-mamă Elena, și una dintre infirmierele-eroine ale frontului românesc în Primul Război Mondial. Anna însăși a fost, în timpul războiului, o activistă energică a Crucii Roșii din Paris și a contribuit direct la organizarea serviciilor sanitare din România. De foarte tânără, și-a manifestat talentul pentru pictură și literatură, dar și gustul pentru viața activă în natură, fiind, așa cum singură se definește, una dintre primele „doamne devenite fermier“. A fost prietena și confidenta lui Henriette Poincaré, a fost prietenă din copilărie cu Sabina Cantacuzino și Ionel Brătianu, era verișoară îndepărtată a Marthei Bibescu și o apropiată a viitoarei regine Maria, pe care a însoțit-o, în 1913, într-o călătorie la curtea regală de la Madrid. Toate aceste personaje și episoade istorice le evocă, cu talent și sensibilitate, în memoriile de față, fructul nostalgic al unui secol de viață.

Alina Pavelescu, istoric și arhivist, este în prezent director adjunct al Arhivelor Naționale. A absolvit Facultatea de Istorie din București, specialitatea Istorie contemporană. În 2009, și-a susținut teza de doctorat la Institut d'Etudes Politiques din Paris, în coordonarea profesorului Dominique Colas. A îngrijit și editat mai multe volume de documente referitoare la istoria secolului XX, cel mai recent fiind *Martha Bibescu și vocile Europei: Corespondență și dosar CNSAS, 1941–1945*, Corint, București, 2017.

ANNA KRETZULESCU-LAHOVARY

Nebîruita flacără a vieții

AMINTIRI

1867–1952

Ediție îngrijită, traducere din franceză
și studiu introductiv de
ALINA PAVELESCU

Cu un cuvânt de încheiere de
ȘERBAN STURDZA

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactor: Andreea Răsuceanu
Coperta: Angela Rotaru
Corector: Iulia Vladimirov
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu
Prelucrări digitale: Dan Dulgheru

Tipărit la Art Group

© HUMANITAS, 2018, pentru prezenta ediție

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Kretzulescu-Lahovary, Anna
Nebiruita flacăra a vieții: amintiri: 1867–1952 / Anna Kretzulescu-Lahovary;
ed. îngrijită, trad. din franceză și studiu introductiv de Alina Pavelescu;
cuvânt de încheiere de Șerban Sturdza.– București: Humanitas, 2018
ISBN 978-973-50-6127-2
I. Pavelescu, Alina (ed.; trad.; pref.)
II. Sturdza, Șerban (postf.)
821.135.1

Editura HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 021/311 23 30

Cuprins

<i>Istoria la feminin</i> (studiu introductiv de Alina Pavelescu)	7
<i>Notă asupra ediției</i>	19
Copilăria	23
Mumia în strada Știrbey-Vodă	54
[1871. Crăciunul la Dresda]	55
[Casele familiei Kretzulescu]	59
Pădurea	94
Pacienții de aici [Leurdeni]	98
[1873–1876. Berlin]	96
[Leurdeni]	112
Grădina	114
Casa	118
Note și amintiri. 1881–1901	135
Amintiri din Sankt-Petersburg. 1881–1883	138
[Fragmente de jurnal. 1888–1901]	152
București. Reuniune muzicală la Regina Elisabeta. 5¼.	
Copie de pe un vechi manuscris.	184
[Constantinopol. 1902–1903]	195
[Prima vizită la Constantinopol. 1902]	195
Câteva note despre sejurul nostru la Legația din Constantinopol [1903]	198
Vizita la moscheea Kahrié Djami	225
[Note și amintiri. 1907–1912]	227
1907–1908	227
1910	248

6 NEBIRUITA FLACĂRĂ A VIEȚII

[Paris. 1912].	261
Paris. Domnul Poincaré	264
[La Madrid, cu principesa moștenitoare. Mai 1913].	267
[Însemnări din Primul Război Mondial. 1916–1919]	284
[Însemnări de pe frontul francez. 1916–1917]	284
[Impresii din Paris. 1917]	315
[Traversarea oceanului în Anglia. 1918]	320
[Florența. Octombrie 1918]	322
Note despre dejunul la Paris, 11 februarie 1919	330
Jurnalul unei doamne devenite fermier. 1920–1929	334
1929 – Sătenii trec Argeșul să meargă la vrăjitor	357
[Ultima însemnare. 1952]	362
Anexe	365
I. <i>Relatarea lui Claymoor (Mișu Văcărescu) despre nunta Annei Kretzulescu cu Alexandru Em. Lahovary, în La vie à Bucarest (1882–1883)</i> 365	
II. <i>Maria Nicole (Colette) Lahovary Plagino: Note zilnice din sejurul la Constantinopol (1903)</i> 368	
III. <i>Scrișorile lui Henriette Poincaré către Anna Kretzulescu-Lahovary (1913–1940)</i> 396	
IV. <i>Scrisoarea Annei Kretzulescu-Lahovary către Alexandru Em. Lahovary în care povestește despre atmosfera politică din România după izbucnirea Primului Război Mondial (9 decembrie 1914)</i> 409	
V. <i>Memoriul Annei Kretzulescu-Lahovary către C.I. Parhon, președintele Prezidiului Marii Adunări Naționale, prin care cere să nu îi fie rechiziționată casa părintească din București (20 iulie 1948)</i> 414	
VI. <i>Discursul profesorului Iancu Jianu la funeraliile Annei Kretzulescu-Lahovary (30 octombrie 1964)</i> 416	
Un cuvânt de încheiere de Șerban Sturdza	421

NOTĂ ASUPRA EDIȚIEI

Amintirile Annei Kretzulescu-Lahovary văd acum pentru prima dată lumina tiparului, în colecția Memorii/Jurnale a Editurii Humanitas. Textul publicat aici a rezultat din traducerea, compilarea și așezarea în ordine cronologică a notelor manuscrise păstrate la Arhivele Naționale, Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (indicat în cuprinsul volumului cu acronimul ANIC), în fondul familial Kretzulescu-Lahovary, dosarele 965–968. Cele patru dosare cuprind aproximativ 2000 de file, redactate în limba franceză. Grupajele de file manuscrise sunt, în majoritatea cazurilor, reluate în dactilograme ulterioare, corectate, completate și adnotate de Anna Lahovary, care intenționa publicarea lor, fără a fi reușit însă să își finalizeze demersul în timpul vieții. Textul definitiv al prezentei ediții a fost stabilit prin compararea versiunilor manuscrise cu textele dactilografiate.

În anexe au fost adăugate documente relevante pentru biografia autoarei și pentru evenimentele la care face referire în amintirile sale, documente păstrate de asemenea la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (ANIC), în fondul Kretzulescu-Lahovary. Acestea se regăsesc la următoarele cote arhivistice, pe care le indicăm aici în ordinea numerotării anexelor: dosar 1056, filele 1–2; dosar 967/1901–1910; dosar 1036, filele 1–41; dosar 874, filele 256–258; dosar 962, fila 7; dosar 924, filele 1–3.

Pentru punerea în perspectivă a evenimentelor relatate și pentru a ușura înțelegerea textului de către cititori, au fost adăugate note de subsol care aduc precizări despre biografia personalităților evocate și contextul istoric al evenimentelor la care se face referire.

Acolo unde textul era incomplet sau redactarea neclară, s-a indicat acest lucru prin note de subsol. De asemenea, s-au precizat în notele de subsol pasajele în care autoarea a lăsat puncte de suspensie sau care conțineau neclarități de redactare. Acolo unde se putea deduce

intenția autoarei, textul a fost completat între paranteze drepte. Prin caractere cursive au fost indicate cuvintele sau frazele în limba română, inserate ca atare în cuprinsul manuscrisului redactat în franceză.

Fotografiile care ilustrează prezenta ediție fac parte din Fototeca Arhivelor Naționale ale României. Pentru identificarea lor, le mulțumesc în mod deosebit colegei mele Nicoleta Bolintiș și întregului Birou de Arhive Tehnice și de Înregistrare al ANIC.

Pentru răbdarea cu care m-a ajutat să identific documentele din cadrul fondului Kretzulescu-Lahovary, îi mulțumesc călduros colegei Silica Velica, referent de specialitate la Biroul de Arhive Medievale, Fonduri Personale și Colecții al ANIC.

În alcătuirea aparatului științific am beneficiat de sfaturile competente ale doamnei Georgeta Filitti și de asistența, pe cât de binevoitoare, pe atât de entuziastă, a doamnei Iriana Pop-Jora, strănepoată a Annei Lahovary. Amândurora le exprim întreaga mea recunoștință.

A. P.

NEBIRUITA FLACĂRĂ A VIEȚII

[COPILĂRIA]

Căutarea de sine în primii ani ai copilăriei e un gest de curiozitate oarecum instinctiv. Revii cu blândețe și emoție la această ființă îndepărtată, încercând să-i povestești primele viziuni, primele sentimente ale copilului de demult.

Ce tulburare dulce mă învăluie la amintirea copilăriei mele! Acea fetiță ale cărei impresii le-am împărtășit își reia locul în mine, mă aplec asupra ei cu un elan de tandrețe. Da, o iubesc și mă amuză. Anii lungi care ne despart fac și mai puternică această iubire.

Mi-aș dori să o mângâi, să o fac să zâmbească, fiindcă acum știu că o să aibă parte de necazuri, că o să verse lacrimi. În copilărie a fost înconjurată de iubire, de dreptate, de spiritul bine-lui, nu știa nimic despre grosolănia gesturilor omenești, despre rănilor destinului... Mi-aș dori să șterg pe moment tot ceea ce ea nu aflase încă și să regăsesc dulcile impresii ale copilăriei mele.

Cu bucurie o reîntâlnesc pe fetița care eram, o privesc cu ochii plini de tandrețe, aș vrea să o dezmierd și să o acopăr de sărutări. Sunt singura care știe ce simte, ce gândește. Ne reunim, eu și cu ea, în intimitatea care ne leagă. O iubesc, mă întrigă, mă amuză. Anii care ne despart îmi permit să dau frâu liber afecțiunii. Am impresia că și fetița simte la fel față de mine, că e fericită să mă aibă aproape, că afecțiunea mea se adaugă sentimentelor de care este înconjurată.

Această dedublare mă trimite înapoi, în vremea cea mai frumoasă a vieții mele. Sunt cea care eram atunci și eul meu de azi se scaldă în acea oază de fericire din trecut.

Mă aplec asupra fetiței: „Povestește-mi, spune-mi ce simțeai, ce ai văzut atunci.“ „Mă găsești în interiorul tău. Avem același suflet care vibrează.“

Dar primii ani sunt plini de secrete greu de pătruns, acoperiți de ceața luminoasă ce îngreunează căutarea.

Imaginile care ajung până la noi sunt clare, scurte, precise, vizuale și emoționale. Acestea sunt primele amprente puse pe un suflet abia deschis la viață.

S-ar zice că fantezia își îndreaptă puternicul fascicul de lumină către un punct învăluit în vapori de ceață și că acesta este mijlocul prin care acționează asupra centrilor noștri nervoși. Creierul primește o amprentă profundă, imaginea e gravată cu dalta. Viziunile sunt singurele luminoase pe un ecran acoperit de ceață. Le regăsesc în mine înainte de timpul pe care mi-l pot aminti, asemenea tablourilor din camera mea de copil, care au văzut multe zâmbete și lacrimi. Le voi nota aici, căci îmi place să o revăd pe copilă, să o simt vibrând, minunându-se, suferind, să o atrag spre mine. Ea îmi vorbește, nu prin sunetul glasului, ci prin vibrații psihice pe care numai eu le pot simți. Amintirile sunt o emoție dulce.

Între noi nu există reținere sau mister. O iubesc. Această dragoste de sine e punctul de plecare al oricărei sensibilități.

În Evanghelie se spune: „Iubește-ți aproapele ca pe tine însuși.“ Această dragoste primează asupra tuturor celorlalte. Ea se află la baza tuturor acțiunilor umane, este mobilul a tot ce se întâmplă în lume. În prima copilărie îl iubeam pe Dumnezeu, mama mea mă învățase să mă rog la El. Îmi iubeam mama și tatăl. Am învățat să îi iubesc prin intermediul dragostei lor pentru mine și al devotamentului lor față de mine. Mi l-au arătat pe tot parcursul vieții. Bunătatea și devota-

mentul nu sunt apanajul tuturor ființelor umane. Cei dăruțiți cu aceste calități au datoriat de a înapoia darul lui Dumnezeu prin acte de milostenie, în numele beatitudinii pe care o aduc sufletului și pentru binele pe care îl pot face în jurul lor.

Îmi iubesc țara. Acest complex abstract care se concretizează prin ceea ce ne înconjoară, pământ, oameni și ansamblul celorlalte lucruri. România este țelul acțiunilor tatălui meu, pentru această țară pe care o iubește muncește neobosit. Caută să facă tot binele pe care i-l poate face, să evite erorile, să le îndrepte. Asemenea cuvinte îmi răsună fără întrerupere în urechi, sunt baza subconștientului nostru și scopul către care se îndreaptă toate acțiunile, toate gândurile. Din această influență predominantă se dezvoltă patriotismul, mobilul care influențează spiritele în căutarea neîntreruptă a idealului. Copilul care crește sub o astfel de influență e îmbibat de el înainte chiar de a-l înțelege sau de a-l analiza. Aflată mereu în preajma părinților, participam la viața lor și, astfel, eram martora acestei acțiuni nesfârșite de îndeplinire a datoriei, care îi făcea atâta plăcere tatălui meu, animat de sentimentul profund al patriotismului. Ascunsă într-un colț al biroului său, îmi amintesc că asistam la conversații între el și alți oameni de stat, pătrunsă de respectul pentru lucrurile importante care trebuie să se dezbăteau acolo, misterioase și însemnate. Când cei mari sau cei mici veneau să-i ceară un sfat, un ajutor, tatăl meu le vorbea ca și copiilor săi, căci așa îi considera el pe toți românii. Dădea prioritate tuturor lucrurilor care aveau legătură cu țara lui. Era pătruns de simțul datoriei și al dreptului de a acționa, căci fusese unul dintre bărbații care pusese bazele României unite și libere și, ca urmare, țara îl înălțase în importante funcții de autoritate.

Dar aș vrea să contemplan acum tablourile vivante ce se vedeau din camera mea de copil. Mai întâi la Leurdeni, pădurea,

unde ochii mei vrăjiți se pierdeau în verdeața fără limite. O văd întinzându-se dincolo de barele porții de fier de la intrare, de care îmi lipeam fruntea. Prospețimea din marginea pădurii, în care plantele se încâlceau, păsările cântau, insectele mișunau. Soarele aluneca printre frunze, se juca în luciul lor. Dar colțurile de umbră erau atât de misterioase! Îmi întorc privirea de la ele cu teamă.

Această imagine izolată se desprinde de pe peretele pe care îmi caut viziunile copilăriei ca dintr-o pânză de maestru, unde verdele, lumina și umbra capătă putere de realitate. Nu pot lega acest tablou de următorul, peretele rămâne alb, dincolo de el se întinde neantul. Dar imediat îmi apare în minte un interior, o schiță a vieții intime, probabil că o sensibilitate ascuțită l-a gravat în mine până în prezent.

La București. Descindem într-o seară eu și mama, venind de la Leurdeni, din vasta berlină care ne-a purtat încă din zori, preț de nouăzeci și doi de kilometri. Tatăl meu ne așteaptă la intrare și ne însoțește în casă. Tata și mama se îmbrățișează cu bucuria revederii. Eu aștept să-mi vină rândul. Tata mă ia în brațe, mă sărută, mă cheamă pe numele de alint pe care îi plăcea să mi le dea. Sunt fericită, aș vrea să mă mai țină acolo, sus, atât de aproape de el, dar mă coboară la loc și redevin o ființă mică. Lângă mine se află un frumos cocker spaniel, Prinzza, câinele de vânătoare al tatei, pe care l-am adus cu noi. E roșcat, are o blană aurie, mătăsoasă, ondulată și îmi place mult să îl mângâi. Are urechile lungi și o coadă impozantă. Mi-l amintesc atât de bine! Nu eram noi doi de aceeași înălțime? Era prietenul meu de joacă, mă urma toată ziua. Acum se bucură de revederea cu stăpânii, iar tatăl meu îl mângâie și îl laudă cu vorbe frumoase. Tata crede că animalului îi e sete după un drum așa de lung. Cere unui servitor să-i aducă apă. Însetat, Prinzza lipăie în apa limpede cu limba lui roz,

iar suprafața ei netedă se ridează de valuri minuscule. Eram lângă el, îl priveam. Impresia ciudată pe care o încerc povestind această scenă lipsită de importanță, această evocare îndepărtată ține de prezent, atât îmi pare de reală, atât de vie o simt. Tabloul e așa de clar, încât aș putea să-l trasez cu un penel, mai bine chiar decât cu stiloul.

O mare bucurie, o fericire calmă domnesc în aerul camerei. Mama, tata și eu ne-am regăsit. Nici un nor nu ne umbrește intimitatea. Lui Prinzza îi era sete, tata i-a dat să bea, iar acum îl privim cu toții. Pe atunci nu vorbeam prea mult, nu aveam nici trei ani, dar admiram frumoasa culoare a blănii lui Prinzza, ca mătasea ondulată, și vasul cu apă limpede, transparentă. Alături de mine se aflau cei pe care îi iubeam, îmbrăcați în haine de culoare închisă. Am văzut toate acestea și, până azi, tabloul nu și-a pierdut nimic din culoare. De câte ori văd un câine care bea apă mă gândesc la această scenă, dar nu e doar o simplă viziune gravată în mintea mea, sensibilitatea mea a fost mișcată, am simțit-o. Pentru mine, în străfundul inimii mele de copil, a fost prima senzație a căminului, a intimității, a căldurii afective pe care mi-o pot aminti. Nu mă frapează, aceasta era atmosfera cotidiană în care respiram. Nu, nu mi se prezenta sub forma unei senzații noi, dar copilul care privea un câine bând apă și cu care fac pentru prima dată cunoștință în profunzime, în sufletul căruia numai eu știu să citesc, era încărcat de emoția reuniunii în casa părintească, în care bucuria pură a revederii strălucea atât de puternic încât orice altceva nu avea legătură cu acel moment s-a pierdut în umbră, în care căminul îi apărea mai cald și mai plin de promisiuni, de pace și de liniște, puternic ca o fortăreață, paznic al fericirii, ca un cuib construit cu dragoste. Eram împregnată de această voluptate, o simțeam așa cum respiri parfumul florilor în mijlocul unei câmpii în care trăiești zi și

noapte. Însă atunci s-a concretizat. Și când mă întreb de ce eram atât de fericită tocmai în acea clipă în care nimeni nu încerca să mă distreze, știu că asta se datorează blândeții legăturilor pe care le aveam cu cei care mă înconjurau, ambianței căminului, farmecului lor, impregnat în toate colțurile acestuia. Nu era un miraj, era o oază în care sufletul meu se simțea complet; nu îl simt imponderabil, ci îl regăsesc în mine și, alături de fetița care eram, mă simt calmă și împăcată. Absorb în spiritul meu fericirea aceluia trecut care nu însemna pentru mine decât bucuria dragostei familiale și sunt fericită pentru că inima mea e impregnată de afecțiunea, de bunătatea, de devotamentul tatălui meu, al mamei mele, care mă înconjurau cu atenția lor. Ce bucurie îmi procură această primă întâlnire cu mine însămi și câtă strălucire răspândește sanctitatea căminului! O port mereu în mine, mă luminează și mă întărește, ca apa unui izvor limpede și curat.

Am crescut în această atmosferă care emana dinspre părinții mei și mă învăluia ca un nimb atotputernic. Cel care a crescut sub influența unui astfel de sentiment se înclină în fața afecțiunii, dar nu poate accepta răceala. Câtă bucurie îmi face această reîntâlnire! Copilă, redă-mi seninătatea de atunci! Mă regăsesc pe mine, cea din acele zile, cu un sentiment de împăcare. Fericirea m-a marcat ca o amprentă, prea puternică pentru a mai putea fi schimbată de ceva. Nu mai am nimic de spus despre asta, mă despart de mine cu regret, o tovarășă micuță, sufletul sufletului meu. Câtă liniște îmi dă serenitatea amintirilor din copilăria mea! Dar poate că am anticipat, poate am privit cu ochii de acum, ochii femeii de salon. Nu vreau să mă privesc de povestea asta, sunt avidă de ea ca omul care caută o gură de aer revigorant, ca într-un vis pe care aș vrea să-l transpun în realitate și nu depinde decât de mine să îl fac să trăiască, căci e vorba de sinele meu și nimic din ceea

ce a fost nu se va șterge. Fericiți acei copii care trăiesc sub răsuflarea unor ființe bune și iubitoare.

Salonul mamei era plin de lumină, ea intră în el odată cu soarele amiezii, cu toată vigoarea vegetației parcului, care se întinde cât vezi cu ochii. Această frumoasă lumină cuprinde catifeaua roșie a mobilelor, jardinierele cu zambile, ramele aurii ale tablourilor. Vine să se joace cu mine pe covor, în lungile ore în care trebuie să mă distrez singură.

Mama primea multe vizite. Doamnele vorbeau despre „micuță“, eu ridicam ochii spre ele și continuam să mă joc liniștită pe covor. Regăsesc în amintirea asta o senzație ciudată, exactă, aceea a „micimii“. Mă văd ca pe o ființă fragilă, totul în mine e atât de mic, și simt acea formă umană minusculă. Mi se aduceau adeseori bomboane, dar mama, prudentă și temătoare, se străduia să mă țină la distanță de efectele dezastroase ale dulciurilor. Îmi alunga tentația spunându-mi că sunt „petricele“. „Sunt petricele“, iar eu mă joc cu ele, albe, roșii, verzi. Jocul meu de bebeluș cu „petricelele“ e unul liniștit. Am viziunea precisă a bomboanelor ca niște pietre pe care le-am atins, le-am adunat și le-am împărțiat pe jos, la picioarele mamei. O văd și pe mama, după ce se aplecase să mi le dea, reîntorcându-se surâzătoare către musafiră, cu siguranță pentru a-i explica subterfugiul care îi reușise așa de bine. Firește, nu înțelegeam nimic din vorbele ei, nu puteam ghici amuzamentul al cărui obiect eram. De câte ori după aceea nu m-oi fi lăsat păcălită, crezând că bomboanele erau „petricele“. Între altele, îmi amintesc de vizita mătușii Lina Kretzulescu, care mi-a adus bomboane și care râdea cu mama de credulitatea mea. Era în iarna 1867–1868, abia împlinisem doi ani în noiembrie. Impresiile mele de atunci sunt legate de personajele dragi, de scenele de viață obișnuite, de culorile salonului, de amintirea realității absolute că eram mică, mică

cu adevărat, căci la doi ani ești minuscul, de uitatul în ochii mamei, în care îmi căutam gândurile, pe atunci atât de vagi, dar mai ales de acea fărâmă de om¹ care se juca pe covor. Senzația de a fi atât de mică îmi revine fără încetare, de cum mă revăd în acele timpuri. Micul meu corp era un bibelou prețios, cu ce m-aș fi putut compara mai bine decât cu o jucărie docilă? Fiecare cuvânt al mamei mele avea puterea unui ordin, oare m-aș fi mișcat dacă nu îmi spunea ea? Eram într-o dependență absolută de voința ei, de gesturile ei. Această legătură ne unea atât de mult, încât era singura mea rațiune de a fi. Bibelou viu ce reflecta în ochii săi, ca într-un caleidoscop cu mii de fațete, culorile, petele, lumina din salonul mamei. Roșu și ocru, verde și auriu luminos, un adevărat regal de culori, iar pe jos, nenumăratele flori ale covorului. Oare acolo, în orele de singurătate, așezată la picioarele mamei, pe covor, creierul meu maleabil a primit darul audiției colorate? Încă nu mă jucam cu alți copii, eram cuminte și primeam cu bucurie viața fericită, izvorâtă din afecțiunea cu care părinții mei mă înconjurau, concentrându-se asupra mea. Când revenea de la ocupațiile lui politice, tata se juca cu mine. Mama ieșea puțin și, pentru a nu mă lăsa singură, mă lua cu trăsura în vizită la rude. De dragul meu, ducea o viață mai mult casnică. Eram punctul spre care se îndreptau atâtea preocupări dragi. Am resimțit asta mai târziu. Eram supusă influenței acestor două ființe adulte, în așa fel încât spiritul meu nici n-ar fi putut avea alte înclinații decât către bine și către frumos.

Aceste amintiri sunt din anii 1867–1868. M-am născut în noiembrie 1865, iarna 1867–1868 ne-am petrecut-o la București, iar în 1868–1869 am călătorit în Egipt. Aceste date sunt prea

---

1. „*Brin de rien*“ (în fr.) în orig.